

STICHTING RUIMTE
JRG 12 nr. 3 SEPT. 2007
Waarde 4 euro

Monumenten, architectuur en stedenbouw
in Roermond en omstreken

Ruimtelijk

Ontspanning in de bajes

Jubileumboek

Slopen of verbouwen?

STICHTING
R U I M T E

Peter de Cock werd in 1751 gevangen gehouden in de kelders van het Roermondse stadhuis. De stank aldaar verdreef zelfs zijn pleitbezorgers. Door de eeuwen heen is hij een schelm gebleven die zijn stad op een Tjil Uilenspiegel-achtige wijze bekijkt.

Korte lijntjes....

Terwijl de warme bakker in snel tempo uitsterft, blijft het 'ouwejongenskrentenbroodnetwerk' verrassend overeind. Krentenbrood komt in die kringen zelden op tafel. Eerder een amuse van kaviaar op een lepel, vergezeld van een glas champagne. Tja, de ander moet het doen met een 10-procents vleeskroket en paracetamol in een glas water, om de belasting van de maag vanwege het innemen van die kleine hoeveelheid slachtafval, te minimaliseren. *Anslow versus Hiacinthe.*

De burger heeft weinig te zoeken bij de Raad van State. In negen van de tien gevallen krijgt de overheid gelijk of is het leed al geschied. Ook daar is sprake van een old boysnetwork. Het is de taak van een filosofische columnist om zich af te vragen waartoe korte lijntjes leiden... Soms, maar dat hangt natuurlijk van de bestuurder af, tot een kort lontje. Wie meent dat ik het over Jos van Rey heb, die heeft het bij het rechte eind.

Als blikken konden doden op het moment dat er echt tegen-gas wordt gegeven, dan hadden vriend Hiddema of Spong c.s. jarenlang werk om hem uit het gevang te houden. Bovendien ben ik blij voor hem dat verbaal geweld, geuit door politici, niet onder het Wetboek van strafrecht valt. Nu zou voor de oppervlakkige lezer de indruk kunnen ontstaan dat ik iets tegen Jos heb. Verre van dat. Ik heb een oprechte bewondering voor hem. U leest het goed: EEN OPRECHTE BEWONDERING. Dat hoeft natuurlijk niet te betekenen dat ik het altijd, meestal of soms met hem eens ben. Dat is van een andere orde. Verder is er een verschil tussen makkelijk praten en gemakkelijk praten.... Dat laatste wordt vaak door makkelijke praters als verwijt gebruikt tegen andere makkelijke praters.

In de jaren zestig/zeventig bedacht de inmiddels terecht tot ereburger benoemde Pierre Huyskens, de spreuk: 'Daar heb je Roermond weer!' Volgens mij is deze slogan wederom op zijn waarheidsgehalte getest. Cloosterman en zijn brandweermannen c.q. -vrouwen zijn soms gedwongen een gebouw gecontroleerd uit te laten branden, maar van een gecontroleerd laten instorten van een monument heb ik nog

nooit gehoord. Dat kan aan ondergetekende liggen. Het verwijt van de wethouder dat de woordvoerder van de Stichting Ruimte gemakkelijk praten heeft, ligt nu onder een stapel balken en stenen van vóór mijn tijd!

Zo koester ik ook een oprechte bewondering voor Willem Cartigny. Dat hoeft natuurlijk niet te betekenen dat ik het altijd, meestal of soms met hem eens ben. Dat is van een andere orde. Dat het tussen Jos en Wim niet botert komt omdat ze nagenoeg hetzelfde karakter hebben. Daar zijn heel wat vader/zoonrelaties aan ten onder gegaan. Beiden kenmerken zich door een enorme werklust en eigen visie op - met name - monumentaal Roermond.

Vandaar dat ik voor het eerst twee personen als gast aan mijn tafel heb. De Basken horen tot de meest heethoofdige Europeanen; het lijkt me daarom leuk om te starten met een *piperade* (dus geen tirade): een luchtige omelet met knoflook, pepers, ham en de lokale pepersoort *piment d'Espelette*. Gevolgd door een dikke stoofpot van witte bonen, knoflookworst, eend en worst uit Toulouse. En als afsluiting Limburgse Rommedoe. Aangezien ik niet de gebiedsmentor van de politie in de binnenstad ben, hoeven de heren nergens mee te slepen. Geen stoelen, geen drank... Zij worden op hun wenken bediend.

Ik groet U.

Uw eeuwige onbaatzuchtige dienaar PdC

Excuses

De redactie is er niet in geslaagd om Ruimtelijk al vóór september in uw brievenbus te doen belanden. Zelfs niet vóór de Open Monumentendag van 8 september. Eén reden waarom dat niet is gelukt willen we hier wel noemen: er wordt op dit moment (ook hard) gewerkt aan een jubileumboek. We streven er natuurlijk naar om met het december van Ruimtelijk weer op tijd te zijn.

De redactie

Colofon

Ruimtelijk verschijnt viermaal per jaar en brengt nieuws, achtergronden en uiteenlopende opinies rond monumentenzorg, stedenbouw, ruimtelijke ordening en architectuur in Roermond en omgeving. Bestuursbijdragen vallen buiten verantwoordelijkheid van de redactie. Overname van artikelen is toegestaan nadat toestemming is verkregen en als bronvermelding wordt toegepast. **Uitgave:** Stichting Ruimte. **ISSN** 1389-2606. **Redactie:** Leonard Fortuin, Thei Moors, Paul Poell, Chris Roemen, Bert Thomassen, Marianne Wulms-Hovens. **Medewerkers:** Peter de Cock, Lucien Jansen. **Redactie-adres:** Bachstraat 112, 6044 SN Roermond, tel. 0475-322618.

Vormgeving: Bert Thomassen. **Fotografie:** Leonard Fortuin, Thei Moors, Bert Thomassen, Chris Roemen. **Verspreiding:** per post of eigen bezorgers. Oude nummers zijn beperkt verkrijgbaar op het redactieadres of bij Boekhandel Boom, Neerstraat 29, Roermond. **Abonnementen:** € 16,- per jaar, over te maken op Postbank 7625876. Bij meerdere abonnementen op één adres abonnementsprijs in overleg. **Abonnementenadministratie:** Bachstraat 112, 6044 SN Roermond, tel. 0475-322618. **Mede mogelijk gemaakt door** ARS Grafisch. **Stichting Ruimte:** Leonard Fortuin, Willem Cartigny (penningmeester), Lucien Jansen (secretaris), Quint Lommen, Jan Grouls. **Secretariaatsadres:** Wijershoflaan 31, 6042 NK Roermond, tel. 0475-350367. **E-mail:** stichtingruimteroermond@kpnplanet.nl. **Internet:** www.historieroermond.nl>Stichting Ruimte.

Neerstraat 27: 'monument' voor de monumentenzorg in Roermond

Tekst Lucien Jansen, Leonard Fortuin en Willem Cartigny Foto's Leonard Fortuin

Na de sloop van Neerstraat 21, 29 en 31 stond Neerstraat 27 enkele weken fier overeind. Als gemeentelijk monument mocht het niet worden gesloopt. De andere drie panden echter wel, op grond van een uitspraak van de Raad van State. Alle panden zijn laatmiddeleeuws en worden als 'zeer waardevol' omschreven in de cultuurhistorische analyse en waardestelling die de projectontwikkelaar liet opstellen.

Stabiliteit zorgwekkend

Projectontwikkelaar Muermans liet Adviesbureau Brekelmans in 2005 een onderzoek instellen naar de bouwkundige staat van de panden Neerstraat 21, 29 en 31. Constructief gezien bleek de dwarsstabiliteit zorgwekkend. Dan is het vragen om moeilijkheden als de geringe dwarsstabiliteit die Neerstraat 27 nog had wordt weggenomen door de sloop van Neerstraat 29 en 31. De projectontwikkelaar had het monument inwendig met stempels gestut en aan de buitenzijde verstevigingen aangebracht. Er ontbrak een constructie die het pand steun verleende vanuit Neerstraat 31a, het pand waarin sinds kort Boekhandel Boom is gevestigd. Ook aan de andere kant ontbraken steunbalken. Wel denderden dagelijks zware shovels en andere machines voorbij.

Wéér een monument minder

Op het binnenterrein werd gewerkt aan fundering voor de nieuwbouw. Dat kwam de stabiliteit van Neerstraat 27 niet ten goede. Geen wonder dat het pand op dinsdag 4 september jl. 'noodgedwongen werd gesloopt', anders gezegd: 'gecontroleerd' instortte. Op L1-tv kondigde de projectontwikkelaar aan (bij monde van de heer Frans Steegh) dat de gevel van Neerstraat 27 zal worden herbouwd. Sceptis is hier op zijn plaats. Is herbouw wel gewenst? Het blijft namaak, dus nep. Maar ook als we van dat bezwaar afzien, is het te vroeg om te juichen. Muermans heeft vaker beloftes gedaan die later in het vergeetboek raakten.

Foto's boven: Neerstraat 27 op 19 augustus en op 4 september (met dank aan Rita en Arne Voss).
Foto onder: Neerstraat 27 - voorjaar 2007.

Vragen en onduidelijkheden

Niet alleen de Stichting Ruimte heeft een onaangenaam gevoel bij de teloorgang van het gemeentelijk monument, ook omwonenden en voorbijgangers zitten met vragen:

- Op L1 was te zien hoe het pand langzaam en met veel stofontwikkeling in elkaar zeeg. Heeft L1 permanent een cameraploeg in de Neerstraat? Wie heeft L1 tijdig gewaarschuwd?
- Is het instorten werkelijk het gevolg van een ongelukkige samenloop van omstandigheden? Een bouwvakker bouwt liever op een leeg stuk grond dan op een terrein waar bestaande bebouwing moet worden ingepast.
- Hoe 'gecontroleerd' was de 'gefaseerde' afbraak? Bij het instorten zijn brokstukken tegen Boekhandel Boom gevallen. De bekleding van de zijgevel van dat gebouw is ernstig beschadigd, het pand vertoont binnen een gebroken vensterbank en een scheur in de muur daaronder.
- Projectontwikkelaar Muermans voelt zich 'benadeeld' want hij moet terug naar de tekentafel (DDL). Hoe oprecht is dat gevoel? Die tekeningen waren er al in 2005, toen Muermans aankondigde alle vier de panden naast de huidige Boekhandel Boom te willen slopen.
- Hoe onafhankelijk is een onderzoek naar de gang van zaken dat uitgevoerd wordt door gemeente (Afdeling Bouw- en Woningtoezicht) en de projectontwikkelaar zelf?

Juridische strijd

Zeer tot ongenoegen van gemeente en projectontwikkelaar heeft de Stichting Ruimte alle juridische middelen aangewend om de sloop van de monumentale panden in de Neerstraat te voorkomen. Het is ons helaas niet gelukt. Treurig voor een stad die zich graag presenteert als 'de tweede monumentenstad van Limburg'.

Inhoud

- 1 Sloop Gitaarflat in beeld
- 2 Column Peter de Cock
- 3 Neerstraat 27: 'Gecontroleerde sloop'
- 4 Gangster's Paradise
Herbestemmingsplan 'Bajescomplex'
- 9 Badhuis weer bewoond
- 11 en 14 'En nog vele jaren'
- 12 Middeleeuws boek in middeleeuwse kerk
- 14 Cuypers' uitgaanstips
- 15 Jubileumboek
- 16 Op de rol 'Lopende zaken'

Herbestemmingsplan bajescomplex Pollartstraat:

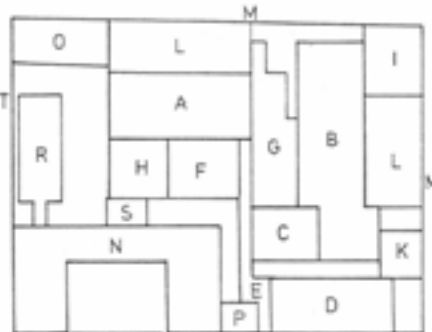
Gangster's

Van de dertien verschillende plannen die werden ontwikkeld voor herbestemming van het voormalige bajescomplex aan de Pollartstraat vielen er deze zomer negen af. Vier projectontwikkelaars zijn nu nog in de race om de aanbesteding en daarvan lijkt *Laudy* uit Sittard, die daarin samenwerkt met *TCN Property Projects*, de grootste kanshebber. Marlou Geraedts, afkomstig uit Swalmen, studeerde in 2005 af aan de TU Eindhoven op de herontwikkeling van dit complex¹. Inmiddels is zij werkzaam bij het laatst genoemde bedrijf. Speciaal voor *Ruimtelijk* schreef ze bijgaand artikel waarin ze haar ideeën over herbestemming van het voormalige bajescomplex nog eens beknopt uiteenzet.

¹M. Geraedts, *Gangster's Paradise, herbestemming van een gevangenis tot ontspanningscentrum*, TU/e, afstudeerverslag (Eindhoven, Oktober 2005). In dit verslag zijn delen uit de Nota Centrum-In-Zicht en mogelijk andere nota's opgenomen, helaas zonder bronvermelding.

Tekst en illustraties Marlou Geraedts

Ruim drie jaar geleden heb ik onderzoek gedaan naar de mogelijkheden voor een nieuwe bestemming van het voormalige Justitieel Complex aan de Pollartstraat in Roermond. Destijds stond het complex volop in de belangstelling door het tijdelijk hergebruik van de gevangenisvleugels, vanwege het cellentekort in Nederland. De gevangenis zou tot juli 2005 dienen als Huis van Arrest voor zogenaamde 'bolletjesslikkers' en daarna een nieuwe bestemming krijgen. De gevangenisfunctie, leegstand en slechte huidige bouwtechnische staat zorgen voor een negatieve uitstraling naar de omgeving. Het doel van de herbestemming is deze negativiteit om te zetten in een positief karakter, waardoor deze voormalige penitentiaire inrichting eindelijk de (historische) plek in de binnenstad krijgt

Afbeelding 1: A, B en C: cellenvleugels; D: voor-gebouw; E: gevangenengang; F: solitaire lucht-plaatsen; G: secundaire ruimten; H en I: werk-plaatsen; K: kantine; L: luchtplaats; M: ringmuur; N: voormalig bisschoppelijk paleis; O: voormalige stal; P: voormalig archief; R: kantoorvleugel; S: verbindingsdeel; T: tuinmuur.

die zij verdient. In bijgaand artikel presenteer ik mijn ontwerp aan de hand van het onderzoek, de uitgangspunten, de conclusies en de ontwerpkeuzes.

Om een passende nieuwe functie te vinden, heb ik twee onderwerpen onderzocht: ten eerste de functiebehoeften van de binnenstad van Roermond en de directe omgeving van het complex en ten tweede de geschiedenis en mogelijkheden van de gebouwen.

Functiebehoeften

Het complex heeft veel verschillende functies gehuisvest, zoals Bisschoppelijk Paleis, militair hospitaal, Paleis van Justitie, gevangenis en Huis van Bewaring. Het voormalige Bisschoppelijk Paleis en het

van gevangenis tot ontspanningscentrum

Paradise

bijbehorend stalgebouw staan al een aantal jaren leeg, terwijl de gevangenisvleugels en het voorgebouw nog tot begin 2007 in gebruik waren als Huis van Arrest voor de eerder genoemde bolletjesslikkers (*Afbeelding 1*).

Om de functiebehoeften van de binnenstad te bepalen heb ik de ruimtelijke en functionele structuur van de omliggende straten en het centrum onderzocht. Eenrichtingverkeer en het afsluiten van sluiproutes maken de Pollartstraat moeilijk bereikbaar. Daarom heb ik de uitgangspunten voor de functionele analyse als volgt geformuleerd.

- Gekozen wordt voor een functie met langere verblijfsduur.
- Doordat het complex net buiten de belangrijke dienstverlenende en commerciële functies van het centrum ligt, blijven de functies wonen en horeca over als geschikte nieuwe bestemmingen.
- Parkeren zal moeten plaatsvinden op of onder het terrein zelf, in verband met het geringe aanbod hiervan in het omliggende gebied.

Bouwgeschiedenis

De bouwgeschiedenis van het gerechtelijk- en gevangenis-complex is zeer uitgebreid. Het zou daarom te ver voeren alle wijzigingen en verbouwingen - indien al te achterhalen - te beschrijven. Bovendien is hieraan eerder in *Ruimtelijk* al aandacht besteed (*zie nr. 4 van 1996 en nr. 4 van 2000*). Mijn onderzoek heeft derhalve geleid tot een globale reconstructie van de ontstaans- en gebruiksgeschiedenis.

De bebouwing van het voormalige Justitieel Complex bepaalt voor een groot deel het historische karakter van de Pollartstraat. Het complex is een verzameling van hoofd- en bijgebouwen. Het begon in 1666 als Bisschoppelijk Paleis en groeide tot begin jaren 90 van de vorige eeuw doordat binnen de gevangensmuren aan de bestaande bebouwing steeds meer nieuwbouw werd toegevoegd. Dat gebeurde op een willekeurige manier waardoor de open uitstraling, de duidelijkheid en de symmetrische vorm van het oorspronkelijke gebouw compleet verloren zijn gegaan.

Een van de meest kenmerkende gebouwen van het complex in oorspronkelijke staat, is de gevangenisvleugel B, ontworpen door architect A.C. Pierson, en gebouwd tussen 1857 en 1863. Deze nieuwbouw van het Huis van Arrest te Roermond was een van zijn talrijke projecten.

De gevangenisvleugel is een van de eerste in Nederland waarbij het cellulaire stelsel is ingevoerd. Hier werden gevangenen voor het eerst individueel opgesloten in plaats van in gemeenschappelijke ruimten, zoals tot dat moment gebruikelijk was. Deze vleugel is uniek in Nederland, en leent zich uitstekend voor herbestemming. (*Afbeelding 2*)

Afbeelding 2: De door Allard Pierson ontworpen gevangenisvleugel (1857-1863). Deze leent zich na het vertrek van de gevangenen uitstekend voor hergebruik.

Pollartstraat: van oudsher met openbare gebouwen

Fragment van een schilderij dat tussen 1794 en 1814 werd gemaakt door een onbekende Franse militair. Links het bisschoppelijk paleis, rechts daarvan de Gelderse kanselarij. Uiterst rechts, aan de andere kant van de straat het Princenhof (tegenwoordig Godshuis). Het originele werk hangt in het Stedelijk Museum aan de Andersonweg.

De gemeente Roermond heeft in het verleden gezegd dat ze voor de herinrichting van de Penitentiaire Inrichting de voorkeur heeft voor een publieke functie van - zeker - het Paleis van Justitie. Het zou heel mooi zijn als deze toezeggingen dit keer in de praktijk worden gebracht en het discours niet wordt bepaald door projectontwikkelaars die al te vaak andere plannen hebben. Een publieke functie van het com-

plex zou ook recht doen aan het karakter van de andere gebouwen in deze straat. In de Pollartstraat zijn in de loop van de geschiedenis meerdere gebouwen met een publieke functie verrezen. Op de plek van de huidige bajes stond ooit de *Kanselarij van Gelre*, schuin ertegenover staat nog het *Princenhof* (stadhouderlijk paleis) dat o.a. diende als ziekenhuis en ouderenvoorziening. (WAC)

Afbeelding 3:
De situatie in 1863: open karakter en helderheid.

Deze gebouwen tonen ieder een belangrijk onderdeel van de geschiedenis en de ontwikkeling van het Justitieel Complex. Ze bezitten hun oorspronkelijke symmetrische vorm en orthogonale plaatsing (zie *kadertje met bouwkundige begrippen*). Doordat de verschillende gebouwen weer los van elkaar komen te staan, krijgen ze hun individuele karakter terug. Bovendien ontstaat er zo een grote binnenplaats, waar de oorspronkelijke Franse tuin opnieuw aangelegd kan worden om te dienen als openbaar park (Afbeelding 3).

Een nieuwe functie voor het complex

Uit de functiebehoeften volgt gemakkelijk de nieuwe bestemming voor het complex: geen woningen maar een ontspanningscentrum. Niet alleen lenen ligging en capaciteiten van het complex zich hier uitstekend voor, ook zal het complex - door het een openbare functie te geven - meer betrokken raken

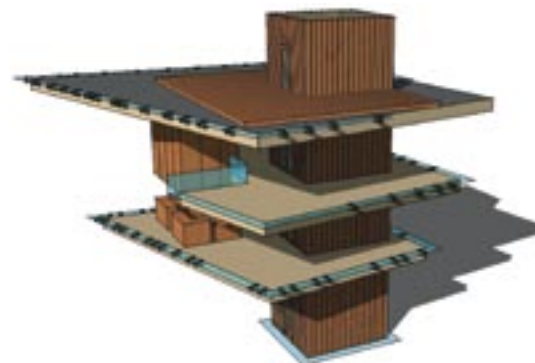
bij de stad. In dit centrum worden verschillende functies met elkaar gecombineerd. De functies horeca, kantoren en ontspanning worden over de bestaande gebouwen verdeeld. De gevangenisvleugel zal worden herbestemd tot hotelvleugel, met behoud van de huidige ruimtelijke cellenstructuur. Om een centrale entree voor het gehele complex te creëren wordt een nieuw volume toegevoegd, dat tevens de verbinding tussen de vier gebouwen gaat verzorgen. Door de gebouwen van elkaar los te halen en de gevangenismuur gedeeltelijk te slopen, verdwijnt namelijk grotendeels de samenhang. Het zijn op zichzelf staande gebouwen geworden die geen eenheid meer vormen. De nieuwbouw zal zorgen voor deze gewenste eenheid. Om dit gebouw eenzelfde volume te geven als de bestaande massa's, zullen ook de inspanningsfuncties worden toegevoegd. Daarbij valt te denken aan de mogelijkheid om er fitness te beoefenen.

Het ontwerp voor de nieuwbouw

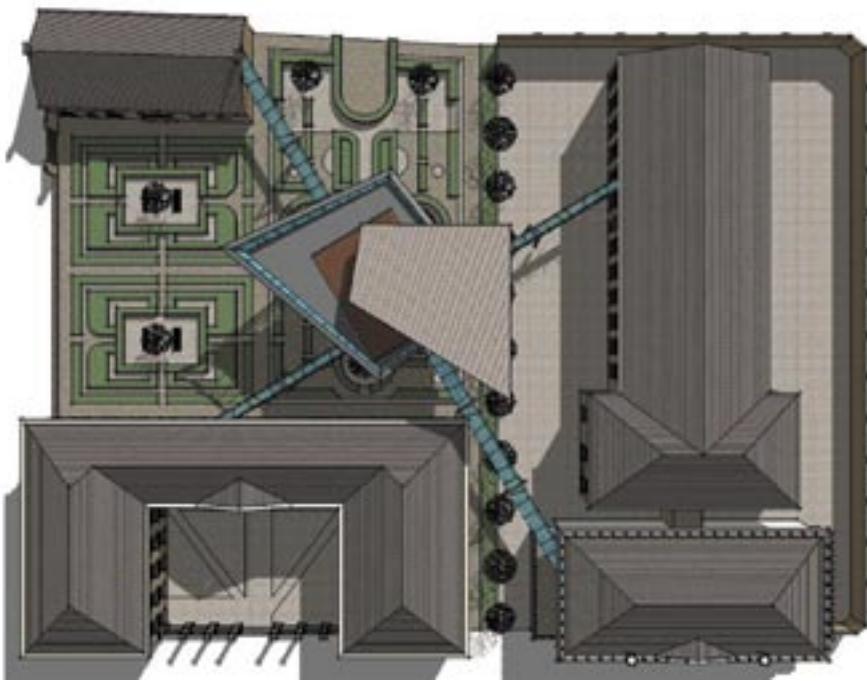
Als passende ontwerpconcept is 'tegenstelling' gekozen. Dit naar aanleiding van de gewenste tegenstelling tussen de negatieve en positieve uitstraling. Hiervoor zijn nieuwe uitgangspunten geformuleerd, aan de hand van de analyse van het complex met de thema's *massa, vorm, volume, ontsluiting, gevels, ruimtes, materiaalgebruik en constructie*. De meest kenmerkende eigenschappen

Enkele bouwkundige begrippen

Volume: inhoud van het bouwwerk
Massa: vorm van het bouwwerk
Raster, grid: netwerk van evenwijdige lijnen
Orthogonaal: loodrecht op elkaar

Afbeelding 5: De nieuwbouw: drie volumes

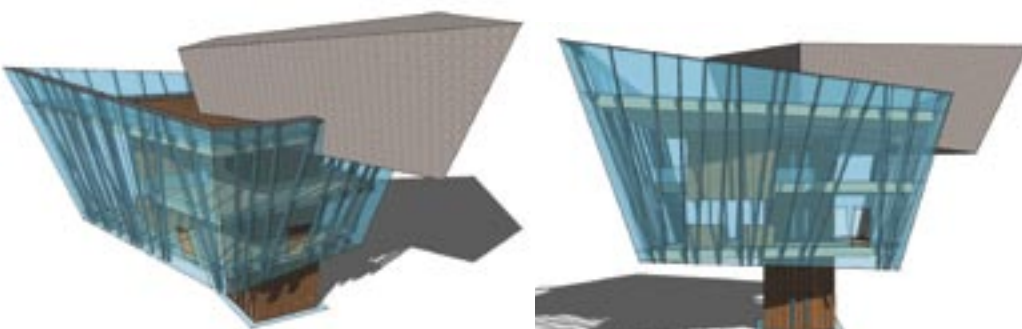
Afbeelding 4: Een plattegrond van het plan. Duidelijk komen de meest kenmerkende eigenschappen van de bestaande bebouwing naar voren: rechthoekige, massieve volumes, beëindigd met schilddaken, symmetrisch van vorm.

van de bestaande bebouwing zijn rechthoekige, massieve bakstenen volumes, beëindigd met schilddaken, symmetrisch van vorm en geplaatst op een orthogonaal raster (*Afbeelding 4*).

Het nieuwe volume is hier tegengesteld aan ontworpen door een vrije vorm verdraaid ten opzichte van het bestaande orthogonale raster centraal tussen de bestaande bebouwing te plaatsen. Het nieuwe volume bestaat - behalve uit een ondergrondse parkeergarage - uit twee vrij vormgegeven volumes, en een transportgedeelte.

Het transportgedeelte bestaat uit de (stabiliteits)kern van het gebouw en verbindingsbruggen naar het bestaande gedeelte van het Complex. Dit gedeelte van de nieuwbouw zal ervoor zorgen dat de verdraaiing ten opzichte van het bestaande orthogonale raster duidelijk zichtbaar is. De kern en de bruggen zijn orthogonaal ontworpen, omdat uit onderzoek is gebleken dat op deze manier de verdraaiing het beste waarneembaar is. Omdat deze kern tevens voor de stabiliteit van het gehele gebouw zorgt, is een dergelijke vorm ook hiervoor het meest geschikt.

De andere twee massa's zijn 'vrij' vormgegeven. Het betreft één compleet open en één compleet gesloten volume, die respectievelijk de publieke functies en de privéfuncties huisvesten (*Afbeelding 5*). Beide staan los van een orthogonaal raster en vormen zo een tegenstelling met de bestaande bouw. De volumes bezitten niet alleen in horizontale richting geen rechte hoeken, ook in verticale zin is dit principe doorgezet door de gevels voorover te laten hel-

die los staan van de bestaande bouw en het maaiveld.

Hergebruik van monumenten: het Maastrichtse voorbeeld

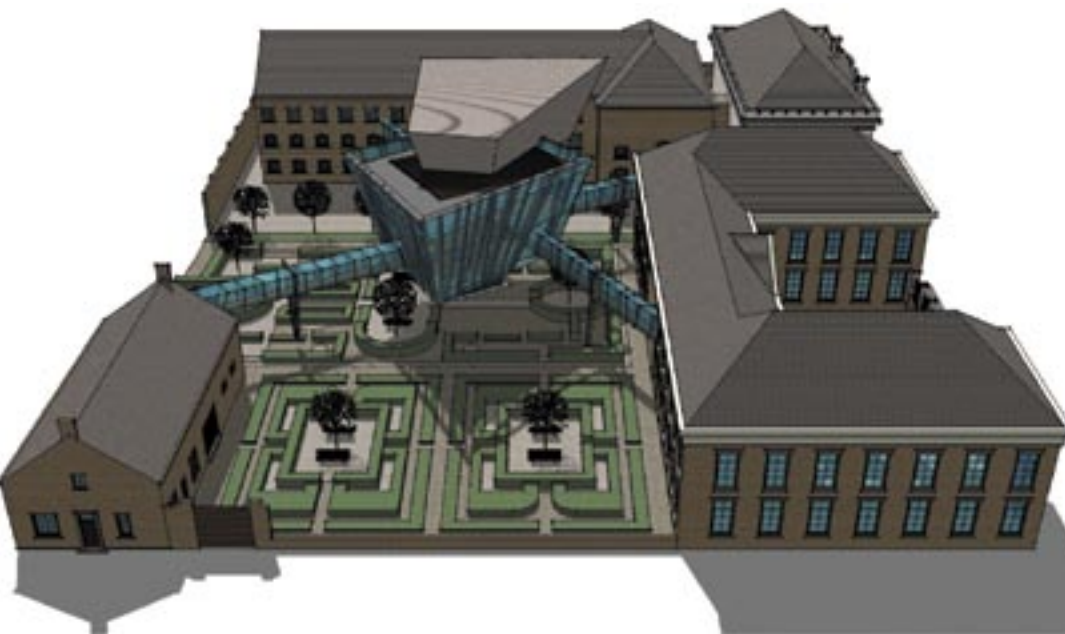
Na functiewijziging van oude complexen volgt in Roermond veelal leegstand. Bij het maken van plannen voor hergebruik is armoede veelal troef: men lijkt alleen de woonfunctie te kennen. Zie, bijvoorbeeld, de al jaren leegstaande Carmel aan de Venloseweg. Dan mag je nog blij zijn dat daar gedacht wordt aan grondgebonden woningen en niet aan appartementen. Maar uit financiële overwegingen (lees: winst) moet de kloostertuin eraan geloven en ook volgebouwd worden. Hoe anders gaat Maastricht om met oude kloosters. Het blad *Heemschut* van april 2006 heeft hieraan een artikel gewijd: 'Hergebruik middeleeuwse kloosterkerken'. Het Minderbroedersklooster is 'financieel royaal en met respect voor het oude als rijksarchief ingericht'. Het Kruisherencomplex is onlangs 'moedig en ambitieus als luxe hotel ingericht'. En de Dominicanerkerk is een grote boekhandel gaan huisvesten. Daarnaast zijn er dan nog de openbare functies in kloosterkerken en complexen als Jesuïtenkerk en klooster Grauwzusters, krijgt de Sint Lambertuskerk een kantoorfunctie en is de kerk van O.L.V. Goede Raad uit 1964 (!) van J. Huysmans herbestemd. (Van deze architect werd vorig jaar in Roermond de kerk op de Kemp gesloopt; zie *Ruimtelijk maart 2006*.) Het Kruisherenklooster, inmiddels hotel geworden, is een verhaal apart. De herinrichting hiervan, na vele jaren leegstand, is te danken aan Camille Oostwegel. Het heeft terecht de Victor de Stuersprijs gekregen en onlangs ook de Bouwfonds Award. Het artikel in *Heemschut* eindigt met de constatering dat '(...) veel creativiteit en durf nodig is om passende oplossingen voor hergebruik te vinden'. Roermond heeft een Camille Oostwegel nodig! (WAC)

len en in verschillende richtingen af te schuinen. Door slechts de gevels van de verschillende volumes van deze vrije vorm te voorzien, en de rest van het gebouw (zoals de ruimte-indeling en het transportgedeelte) de orthogonale verdraaiing te geven, wordt de vrije vorm van de volumes benadrukt.

Doordat de nieuwbouw in het openbare park gebouwd wordt, is deze van alle drie de open zijden van het complex te benaderen. Hoewel de andere gebouwen ook ieder hun eigen entree behouden, zal de hoofdonthulling en routing via de nieuwbouw plaatsvinden. De gehele eerste verdieping van het open blok is hieraan gewijd. Op de tweede en derde verdieping bevinden zich de inspanningsfuncties zoals een fitnessgedeelte in het open blok en een multifunctionele aerobicszaal in het gesloten blok.

Belangrijkste uitgangspunten voor de detaillering zijn:

- de nieuwbouw staat 'los' van de bestaande bouw en het maaiveld;
- het betreft drie volumes met verschillende gevelmaterialen;
- de (vrije) gevel staat los van achterliggende ruimten, functie en constructie;
- het dichte blok loopt door naar binnen toe;
- de luchtbruggen behoren tot de nieuwbouw en lopen door in nieuwbouw en bestaande bouw.

Afbeelding 6: Blik vanuit het noorden. Duidelijk zichtbaar zijn de luchtbruggen die de nieuwbouw met de bestaande bebouwing verbinden en de door symmetrie gekenmerkte Franse tuin.

Positieve uitstraling

Na deze herbestemming zal het voormalige Justitieel Complex een positieve uitstraling krijgen op de omgeving. En dat niet alleen door zijn nieuwe functie. Het complex heeft ook zijn openheid richting stad teruggekregen en bezit nu een openbaar park waardoor het zelfs letterlijk onderdeel is gaan uitmaken van de binnenstad. Er is helderheid in het ontwerp gebracht door terug te keren naar het oorspronkelijke ontwerp van architect Pierson, waarbij alle gebouwen nog losse onderdelen vormen, symmetrisch van vorm zijn en een orthogonaal raster volgen (*Afbeelding 6*).

De nieuwbouw zorgt voor een verbinding tussen de verschillende gebouwen, maar laat de architectonische kwaliteiten van de bestaande bebouwing compleet in hun waarde. Ook het ontspanningscentrum kan door zijn openheid en transparantie, in zijn functie bijdragen aan een positieve uitstraling op de omgeving in dit deel van de historische binnenstad. ®

Een mooi plan, maar...

De ideeën van Marlou Geraedts vallen op door inventiviteit en creativiteit. De ingreep die zij voorstelt is zeer logisch: niet alleen creëert zij ruimte maar ze schoont ook de wildgroei in aanbouwen van vooral de afgelopen (halve) eeuw op. Dat zij het complex een nieuwe publieke functie geeft, is toe te juichen.

Toch is zij bij het plan om de 'wildgroei' te slopen mogelijk iets te drastisch te werk gegaan want ook zeer waardevolle ontwerpen van architect Willem Cornelis Metzelaar moeten het in haar plan ontgelden.

Metzelaar (1848 - 1913) studeerde architectuur te Delft en werkte aanvankelijk bij de Spoorwegen. Later kwam hij in dienst van het ministerie van Justitie. Zijn bekendste werk is de *Rijkswerk-inrichting Veenhuizen*. Verder bouwde hij de koepelgevangenis van Haarlem, en vele andere justitiegebouwen, merendeels in de stijl van zijn vader Johan Frederik (1818 - 1897, ook als architect in dienst van Justitie en vooral bekend van de koepelgevangenis in Breda). Willem Cornelis Metzelaar bouwde later echter ook in eigen stijl, bijvoorbeeld het Rotterdamse Rechtsgebouw.

De gebouwen in Roemond behoren voor zover bekend tot zijn laatste ontwerpen. De door Metzelaar jr. ontworpen cellenvleugel A is monumentaal, staat op de rijkslijst en verdient beter dan sloop. Datzelfde geldt voor het archiefgebouw tussen Penitentiaire Inrichting en het voormalige Bisschoppelijke Paleis. Het moet mogelijk zijn om tenminste een deel van de ontwerpen van Metzelaar in de plannen van Geraedts in te passen. (WAC)

BADHUIS MAASNIEL WEER BEWOOND

Sinds februari van dit jaar is het voormalige Groene Kruisgebouw aan de Wilhelminalaan in Maasniel weer bewoond. Nieuwe eigenaren zijn Peter en Ellie Brouwers, die van diverse gegadigden als enigen voldeden aan de wens van de verkoper om het pand een woonfunctie te geven, én om het zoveel mogelijk in zijn oorspronkelijke staat terug te brengen.

Tekst **Chris Roemen** Foto's **Bert Thomassen**

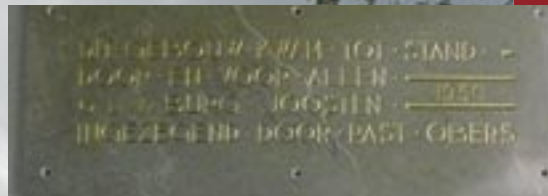
Op de laatste februaridag van 1945 was de oorlog voorbij en lag de toen nog zelfstandige gemeente Maasniel letterlijk in puin. Van de 1200 woningen hadden er slechts 200 de bezetting zonder schade overleefd, waarmee het dorp behoorde tot de meest beschadigde gemeenten van Limburg. De jaren na 1945 waren hier dan ook letterlijk jaren van puin ruimen en wederopbouw. Nogal wat huizen in Maasniel uit de periode van direct na de oorlog zijn gebouwd in de zogenoemde *traditionalistische stijl*, ook wel *Delftse school* genoemd. De grondlegger van die school was M.J. Granpré Molière, die als hoogleraar verbonden

was aan de afdeling bouwkunde van de Delftse TH (tegenwoordig TU). Granpré Molière moest niets hebben van de sterk opgang makende Nieuwe Zakelijkheid en stond een vorm van architectuur voor die zich in zijn vormentaal beriep op universele waarden (vandaar: traditionalistisch). In de huizenbouw leidde dat tot woningen met een romantische maar toch eenvoudige uitstraling: spitse daken, erkertjes, trapjes, portaaltes en nogal wat siermetselwerk. In Maasniel en trouwens ook in de rest van Roermond, staan er daar heel wat van, en heel vaak zijn de ontwerpen van de hand van architect Jan Bongaerts (1893-1968).

Enkele jaren geleden ging oud-redacteur Gerard van de Garde voor Ruimtelijk op zoek naar de architecten die in de wederopbouwtijd verantwoordelijk waren voor de 'romantische, wat Anton Pieckachtige huizen' die in Maasniel en Leeuwen zijn gebouwd. Na wat speurwerk in archieven "...kwam toch een aantal dossiers boven water. En wat bleek? ALLE gebouwen waarvan ik het dossier bekeek, waren ontworpen door Jan Bongaerts." Waarmee trouwens niet gezegd is dat Bongaerts de enige traditionalistische architect in Roermond was. Een andere was Jan Zollner, die in 1917 in Rotterdam werd geboren en in Delft studeerde bij Granpré Molière. Zollner bouwde in Roermond bijvoorbeeld BC Schöndeln en verpleeghuis Camillus. Het 'Anton Pieckachtige' dat veel van de door hen ontworpen woonhuizen kenmerkt, zie je niet terug in de openbare gebouwen van de traditionalisten. Die waren juist groot, en monumentaal opgezet met opvallende, hoogopgaande kappen. Bekende voorbeelden van dit soort openbare gebouwen in traditionalistische stijl zijn de door A.J. Kropholler ontworpen raadhuisen in Waalwijk en Medemblik, maar het Groene Kruisgebouw in Maasniel staat evenzeer te boek als een 'schoolvoorbeeld'.

Het Kruisgebouw dateert uit die na-oorlogse periode en ook dit pand werd gebouwd door Bongaerts. Het werd in 1950 geopend door burgemeester Joosten en de voorzitter van het Groene Kruis in Limburg, dr. M. Mol. Dat jaartal is nog te zien in de top. In een binnenmuur is een gedenkplaat aangebracht. De opening van het gebouw viel samen met de oprichting van de afdeling Maasniel van het RK Limburgse Groene Kruis. Van de opening in 1950 tot aan de sluiting in 2003 heeft het gebouw

een gemeenschapsfunctie gehad. Uiteraard omdat er op de eerste plaats het Groene Kruis was gevestigd, maar ook omdat het diende als badhuis. Zeker in de huizen die voor de oorlog werden gebouwd, waren badkamers of douchecellen nog lang niet zo'n vanzelfsprekendheid als tegenwoordig. Een flinke waskuip waarin het hele gezin zich op zaterdag waste (de grootste viespeuken het laatst!) waren lange tijd nog meer regel dan uitzondering. En om je eens goed te wassen ging je naar het badhuis. Daar kon je dan onder de douche, en voor een dubbeltje meer mocht je een bad nemen. Op de tekeningen die Bongaerts maakte voor het Groene Kruis is het nog allemaal mooi te zien: aan de zijde van de Burgemeester Joostenlaan lagen twee douchecellen en een badkamer voor mannen, en nog eens datzelfde aantal wasplekken voor vrouwen. Hoeveel mensen zullen zich hier in de loop van de jaren hebben gedoucht en gewassen? Het moeten er heel veel zijn geweest. Het belang van de functie van badhuis wordt nog eens onderstreept door het lange aantal jaren waarop het Kruisgebouw die (neven)functie had, namelijk tot 1980 (!) Hoe vaak toen nog van de douches gebruik werd gemaakt, is niet duidelijk, maar je mag veronderstellen dat dit in de loop van de jaren fors is afgenomen. Maar toch... Peter Brouwers: *"Ik kom regelmatig mensen tegen, die gek-scherend zeggen dat ze zich vroeger bij mij in de kamer hebben staan douchen! In de loop der jaren zijn hier echt enorm veel mensen samengekomen. Je kunt zeggen dat dit een huis is waar veel lief en leed heeft plaatsgevonden. Hier zijn EHBO-cursussen gegeven, zwangerschapsgymnastiek, het is consultatiebureau geweest, er is zelfs gekiend."*

Het Kruisgebouw had niet alleen een gemeenschapsfunctie, de kosten voor de bouw (47.900 gulden) werden ook (op zijn minst gedeeltelijk) door de gemeenschap bijeengebracht. Daartoe werd in de jaren 1948-1950 een zogenoemde 'steentjesactie' gehouden. Voor een kwartje kon je een steen kopen, en op die manier bijdragen aan de bouw van het kruisgebouw. Op de bonnen die bij de steentjesactie hoorden staat: "de

namen van de kopers worden met vermelding van het aantal gekochte stenen, in een daarvoor bestemd register ingeschreven." Met hetzelfde doel schijnt er aan de grens gecollecteerd te zijn, en werden er speldjes verkocht. Overigens werd in die tijd, waarin de doorsnee burger het toch niet bepaald breed had, ook voor de bouw of het herstel van andere openbare gebouwen (in Maasniel bijvoorbeeld de kerk) geld ingezameld. *"Een kwartje per steen, dat was in die tijd nog geen habbekrats,"* weet Peter Brouwers. *"Want veel mensen verdienden minder dan een gulden per uur."* Hij haalt er een stapeltje oude papieren bij, *"tijdens de verbouwing hier op de zolder gevonden."* Tussen de vergeelde paperassen zitten rekeningen voor werkzaamheden die bedrijven uit de omgeving verrichtten voor het Groene Kruis: schildersbedrijf J.Aelmans-Cox op het Maalbroek werkte er voor 70 cent per uur. Des te meer vallen de 'kapitale' rekeningen op die anderen indienen bij het Groene Kruis. Meubelmaker J. Bongaerts, gevestigd op de Julianalaan, bracht fl.55,45 in rekening 'voor het maken van stoel voor op ziekenwagen.' Een enorme kostenpost was ook de splinternieuwe solex die door Rijwiel-Solex service Station Jan op 't Root aan het Groene Kruis werd geleverd. Voor de fiets met hulpmotor moest fl. 456,96 worden opgehoest.

De 'openbare' functie van het pand was tot 1980 overigens beperkt tot de begane grond. Daar waren behalve de badkamers, ruimtes ingericht die dienden als werkkamer voor artsen, voor de wijkverpleegsters, maar er was bijvoorbeeld ook een kamer die bestemd was voor babybedjes. De verdieping was verdeeld in twee woonunits, waar altijd twee gezinnen hebben gewoond. Bij de voorlaatste ingrijpende verbouwing, in 1980, verdwenen niet alleen de badkamers maar ook deze privé-huisvesting. De woonunits maakten plaats voor kantoren, de begane grond was vooral in functie als consultatiebureau.

Peter Brouwers en zijn vrouw Ellie kochten het pand in 2004, nadat het drie jaar had leeggestaan. Brouwers: *"De stichting die het verkocht had nogal wat eisen. Omdat het geld voor de bouw door de gemeenschap bijeen is gebracht, en het ook zo lang een functie in de gemeenschap heeft gehad, was het een eis om het pand zoveel mogelijk terug te brengen in de oorspronkelijke staat. Dat kon alleen aan de buitenkant, want binnen was er niets meer. Daar kwam nog bij dat het pand een woonbestemming moest krijgen. Gegadigden die er kantoren of appartementen wilden vestigen, vielen af. En wij bleven over."*

Volgde een verbouwing die drie jaar duurde en waarbij dus zoveel mogelijk de oorspronkelijke ideeën van Bongaerts werden gevolgd. Zo werd na het zandstralen van de buitenmuren het voegwerk hersteld op basis van de kleurstelling van 1950. De ramen werden in de oude stijl (getoogd) hersteld. Van de oorspronkelijke drie ingangdeuren aan de Wilhelminalaan waren er in 2004 nog twee over. De Brouwersen lieten een kopie maken van de bestaande deuren en plaatsten die waar oorspronkelijk de derde deur zat. Afwachten welke van de drie naast elkaar staande deuren openzwaait, als je er aanbelt. Afgezien daarvan moest er ook inpandig het een ander worden gedaan om het huis geschikt te maken voor bewoning. Al met al ook een kostbare bedoening. Brouwers: *"Ik had zes nieuwe huizen kunnen bouwen in plaats van dit te restaureren, geloof je me dat? Maar we hebben dat met veel liefde en plezier gedaan, ook omdat dit gebouw voor Maasniel behouden blijft."* ®

De Delftse school

Architect Jan Bongaerts, die het voormalige Kruisgebouw in Maasniel ontwierp, is in Roermond vooral bekend als de architect die hier in de jaren twintig de Amsterdamse school introduceerde, maar van wie ook ontwerpen bekend zijn in de stijl van de Nieuwe Zakelijkheid.

Het is opmerkelijk dat Bongaerts, in de jaren 20 en 30 toch een vernieuwer, nou juist de dogma's die hij toen aanhing inruilde voor een theorie die juist teruggreep op oudere, 'universele' principes. Wanneer Bongaerts zijn eerste huizen in die traditionalistische stijl ontwierp, is niet bekend. Wel heeft hij al in of kort voor 1940 huizen in deze stijl ontworpen.

Bongaerts heeft zich tegen die tijd bekeerd tot het gedachtegoed van de Delftse hoogleraar M.J. Granpré Molière (1883-1972), die zich verzette tegen het 'nieuwe bouwen' (functionalisme) met zijn veelvuldig gebruik van nieuwe materialen als beton, staal, prefabpanelen en ruime, lichte ontwerpen. Architectuur moest volgens Granpré Molière niet ondergeschikt worden gemaakt aan technische of economische overwegingen, want die waren altijd van tijdelijke aard. In de architectuur moest juist worden gezocht naar 'eeuwige' en 'objectieve' waarden. Dat kwam neer op een teruggrijpen naar traditionele waarden, vormen en materialen die hij in de kerkenbouw vond in de romaanse stijl. Voor de woningbouw vond hij zijn inspiratie in plattelandsarchitectuur in baksteen.

Met zijn ideeën oefende Granpré Molière, in 1927 bekeerd tot het katholicisme, vooral veel invloed uit op katholieke architecten. In 1929 was hij een van de oprichters van het Rooms Katholiek Bouwblad dat fungeerde als spreekbuis van de Delftse School.

Vooraf in de wederopbouwtijd hadden de ideeën van Granpré Molière zoveel aanhang, dat modernistische architecten niet spraken van een Delftse school maar van een Delftse dictatuur. Van de andere kant wordt het succes van de traditionalistische school in die periode ook wel uit heel praktische standpunten verklaard: het was in die na-oorlogse jaren niet de tijd om te kissebissen over bouwkundige principes. Er moest simpelweg gebouwd worden, en daarbij werd al snel teruggegrepen naar oude en bekende vormen en materialen.

'En nog vele jaren...'

Tien jaar stichting Ruimte. Lezers, donateurs, sympathisanten feliciteren ons door middel van hun reactie. Zo ook de heer Banki, abonnee te Soest met een Roermonds verleden en nog blijvende belangstelling.

"Oh, zijn die huizen naast de Stenen Trappen al gesloopt? Dat had ik nog niet gezien. Ach ja, misschien hebben mensen zich jaren geërgerd aan die panden, die er toch wat verwaarloosd uitzagen. Je weet niet welke sentimenten er allemaal meespelen. Maar wat ik niet goed begrijp, is de schijnbare willekeur waarmee in Roermond met zulke woonhuismonumenten wordt omgesprongen. Verderop aan de Neerstraat hebben ze De Gouden Leeuw toch heel mooi weten op te knappen, terwijl ik nog goed weet dat het een totale bouwval was hoor. Waarom dat gebouw wel en die andere niet? We verhuisden in de winter van 1944 naar Roermond, omdat mijn vader daar specialist was in het ziekenhuis. We woonden op de hoek van de Pieter Cuijpersstraat en de Frans Douvenstraat. Ik heb in Roermond dus een deel van mijn jeugd doorgebracht, maar zo lang heb ik er niet gewoond, van 1944 tot 1950. Op mijn zeventiende was ik al weer weg om elders mijn gymnasiumopleiding voort te zetten. Roermond had in 1944 maar 19 duizend inwoners. Het was echter wel de eerste stad waar ik woonde met alles erop en eraan. Wij kwamen uit Bilthoven, een forensendorp. Dus het maakte wel enige indruk. Veel kennissen heb ik er nu niet meer, maar de laatste jaren kom ik toch regelmatig terug in de stad. Een Roermondgevoel? Of je het zo moet noemen, weet ik niet. Maar er is wel iets, ja.

Van huis uit ben ik jurist, maar monumentenzorg heeft mijn bijzondere belangstelling. Het interesseert mij. Ik had drie, nu nog twee oude huizen in Utrecht, gelegen binnen een beschermd stadsgezicht. Roermond en Utrecht zijn beide mooie oude steden. Maar in Utrecht wordt er toch meer zorg aan monumenten besteed, daar doet men meer om een bijzondere gevel te behouden. In Roermond wordt daar soms wat slordig mee omgesprongen.

Naar aanleiding van de enquête, kortgeleden in RuimteliJK, kreeg ik contact met het bestuur. In het blad worden vaak verwijten gemaakt aan het adres van wethouder Van Reij. Ik heb daar mijn bedenkingen over, vind de manier waarop met dit verschil van inzicht wordt omgegaan niet productief. Normale communicatie is blijkbaar niet mogelijk, de deur is dichtgegooid. Jammer, mijns inziens zou het gemeentebestuur meer aandacht moeten besteden aan argumenten voor monumentenbehoud en een zeer zorgvuldige afweging van belangen en duurzame waarden moeten maken. Maar ik geef toe dat het best ingewikkeld kan zijn. Misschien is de wijze waarop het gaat wel typisch Roermonds. Deze stad is natuurlijk nooit een toonbeeld van democratie geweest. Ik zou graag zien dat het bestuur van Ruimte probeert om de afstand tot de portefeuillehouder te verkleinen.

Probeer de waarde van het behoud van de middeleeuwse en cultuurhistorisch belangrijke bouwwerken in de stad bespreekbaar te maken. Ik kan me best voorstellen dat er sprake kan zijn van een tegenstelling tussen monumentenzorg en economische belangen, maar zo'n tegenstelling moet door het gemeentebestuur zeker niet te hard gepresenteerd worden. Het behoud van het karakteristieke van een oude stad is veel waard."

Middeleeuws boek middeleeuwse kerk

Tekst en illustraties **Harrie Knoors**

In de O.L.Vrouwe Munsterkerk te Roermond bevindt zich een beeld van St. Bernardus van Clairvaux. Dit beeld van de beeldsnijder Meester van Elsloo is gedateerd tussen 1510 en 1520. Het is gesneden uit eikenhout en heeft een hoogte van 109 cm.¹ Bernardus houdt een bijzonder attribuut in zijn linkerhand, namelijk een buidelboek.

Geschiedenis

Buidelboeken zijn handzame (gebeden)boekjes waarvan het leer van de boekband aan de staartzijde (onderkant boek) is verlengd tot

een soort buidel, eindigend in een knop, ring of haak, zodat het boekje hieraan kan worden gedragen, hetzij in de hand of aan de gordel.² Buidelboeken waren in gebruik in de late Middeleeuwen tussen 1400 en 1550. Omdat ze bedoeld waren om mee te nemen op reis waren ze klein van afmeting, als regel niet groter dan ongeveer 200 x 130 x 50 mm. Zoals gebruikelijk in die tijd was de schriftdrager perkament, later werd ook papier gebruikt. Het buidelboek was vooral in zwang bij monniken en pelgrims. De toe-

*Buidelboek
gemaakt door Harrie Knoors*

*St. Bernardus van Clairvaux
(Roermond, Munsterkerk)*

nemende mobiliteit van de kloosterlingen noopte tot het maken van handzamere boeken dan de boeken aanwezig in de kloosters. Die waren zeer lijvig en zwaar.

De inhoud van het buidelboek bestond uit gebeden, getijden en liederen die onderweg gebeden en gezongen konden worden. Het boek werd in de hand gedragen of hangend aan de gordel. De buidel zat aan de staartzijde van het boekblok. Hangend aan de gordel kon het boek dus direct leesbaar geopend worden door het openen van de sloten aan de gootzijde (voorkant boek). De buidelboeken werden genaaid op een aantal opvallende touwen, waardoor er op de rug ribben ontstonden en het bekledingsleer was meestal versierd met stempels en/of metalen beslag.³

In Duitsland en de Nederlanden zijn buidelboeken zeer verbreid geweest. De schatting ligt bij enkele

duizenden exemplaren. Toch zijn er maar weinige bewaard gebleven. Een oorzaak daarvan is zeker dat men, bij het in zwang raken van boekenkasten, de buidel er gemakshalve afsneed. Ook latere herbindingen en onoordeelkundige restauraties maakten dat buidelboeken verloren gingen.

Waar zijn ze te vinden?

Het aantal bewaard gebleven originele buidelboeken wordt gesteld op 23. Een overzicht naar landen, opgesteld door *Glauning*, toont ons het volgende beeld. Duitsland bezit elf exemplaren (Berlijn, Dessau, Düsseldorf, Elze, Erlangen, Halle, Isny, München, Nürnberg, Schäfer), Zweden drie exemplaren (Gotenborg, Stockholm, Wistrand), USA drie exemplaren (Chicago, New Haven, New York), Denemarken twee exemplaren (Kopenhagen), Engeland een exemplaar (London), Oostenrijk een exemplaar (Kremsmünster), Polen een exemplaar (Torun) en Nederland een exemplaar. Eenentwintig van deze banden zijn gebeden- en getijdenboeken. Dat staft de steeds weer herhaalde bewering dat buidelboeken hoofdzakelijk voor dat doel werden vervaardigd.⁴

Het enige in Nederland aanwezige originele buidelboek bevindt zich in het Museum Meermann/Museum van het Boek in Den Haag.⁵ Onder lotnummer 4028 met omschrijving 'Gebet-Buch Nürnberg 1484' werd het boek uit de bibliotheek van professor Dr. Georg Franz Burkhard Kloss (1787-1854) in de veilingcatalogus van Sotheby & Son te London in 1835 te koop aangeboden. Ook Kloss gaf in zijn handgeschreven bibliotheekcatalogus niet meer informatie over het boek dan die in de veilingcatalogus. Kennelijk waren ook hem geen bijzonderheden bekend. De veiling van 1835 bij Sotheby was een financieel fiasco. De toaalopbrengst van de 4.682 boeken was slechts 2.261 Britse ponden.

H. Andreas met buidelboek (Venray, St.-Petrus' Bandenkerk)

Buidelboeken in de beeldende kunst

Het was Otto Glauning die in 1926 de eerste beschrijving maakte van afbeeldingen van buidelboeken in de beeldende kunst. Hij kwam tot een aantal van 160 afbeeldingen. Diverse onderzoekers brachten het aantal op 813. De schrijver van dit artikel heeft ook in een aantal Limburgse kerken afbeeldingen van buidelboeken aangetroffen, te weten in Maastricht-Wijk (parochie H. Martinus, bij een beeld van de H. Aegidius), Thorn (parochie H. Michaël, beeld H. Johannes), Venray

(parochie St. Petrus' Banden, beeld apostel Andreas en beeld apostel Johannes onder het kruis), Weert (parochie H. Martinus, secco St. Jacobus), Broekhuizen (parochie H. Nicolaas, beeld H. Johannes en beeld St. Petrus), Broekhuizenvorst (parochie H. Naam Jezus, beeld van H. Johannes), Grubbenvorst (parochie Maria Tenhemelopneming, beeld H. Paulus).

Terug naar St. Bernard

Het beeld van Bernardus van Clairvaux in de O.L. Vrouwe Munsterkerk is bij een noodzakelijke gebleken restauratie, omdat de linkerhand met boek ontbrak, verkeerd gerestaureerd. De restaurateur had kennelijk geen weet van het feit dat het boek dat Bernardus ooit in de hand hield een buidelboek was, getuige de op het habijt nog aanwezige buidel. Hij heeft Bernardus een los boek, zonder verbinding met de buidel, op de overigens ook slecht gerestaureerde hand, gelegd. ®

Een jaar later dook het boek onder nummer 1614 weer op in de verkoopcatalogus van Longman & co., van wie Willem H.J. baron van Westreenen het kocht voor 6 Shilling! Zo kwam het kostbare exemplaar terecht in de collectie Meer-manno-Westreenianum (stichter van het gelijknamige museum) in Den Haag.⁶

De afmetingen van het boek zijn 166 x 113 x 53/61 mm. De lengte van de leren buidel is slechts 120 mm inclusief de haak. Het boek weegt 510 gram en omvat 214 bladzijden. Het wordt toegeschreven aan de 'Drukker van de Rochuslegende van Neurenberg' en werd vermoedelijk gedrukt tussen 1480 en 1484. De borden van het boek, gemaakt van beukenhout met een dikte van 5 à 6 mm, zijn bekleed met leer. Het boek is voorzien van messing hoekstukken die nog slechts deels aanwezig zijn. Het museum heeft een getrouwe kopie van het boek laten maken door Szirmai.

H. Jacobus met buidelboek (Weert, St.-Martinuskerk)

Noten

1. R. Plötz R. en H.J. Steeger (coördinatie catalogusdeel), *De Gouden Eeuw van Gelre. Kunst en cultuur in het oude hertogdom*, Geldern (2001), blz. 133; A.M.P.P. Janssen, Peter te Poel & Ulrich Schäfer, *Spätmittelalterliche Holzkulptur zwischen Maas, Rur und Wurm*, Heinsberg (2001).
2. De schrijver van dit artikel beoefent het kunstboekbinden als hobby. Hij heeft inmiddels een vijftal buidelboeken gemaakt volgens het oude principe, waarvan drie exemplaren opgenomen zijn in de eigen collectie.
3. * Eline van Leeuwen, *Buidelboeken*. In: Spiegel Historiae, 11 (1976), blz. 630-631; * Constant Lem, *Het buidelboek*. In: *Vouwbeen* jrg. 7, nr. 1, 1996, blz. 2-6; * Klaus Müller, *Das Beutelbuch. Vom mittelalterlichen Stundenbuch zum aussergewöhnlichen Gästebuch*, Landau (1998).
4. Müller K., *Das Beutelbuch*, zonder jaartal, 29-31.
5. Registratienummer: 1F50.
6. J.A. Szirmai, *The girdle book of the Museum Meer-manno-Westreenianum*. In: *Quaerendo* XVIII, 1 (1988).

'En nog vele jaren...'

Jack Jenniskens, restaureerde de St.Jozefschool in Asenray en kreeg daarvoor tien jaar geleden het eerste schildje van de stichting Ruimte

"Dit gebouw is van 1903, het is meer dan honderd jaar oud. Hier zijn ik weet niet hoeveel kinderen naar school gegaan, dit is een stuk verleden van Asenray en ik vind dat je daar respect voor moet hebben. Eigenlijk zijn wij maar tijdelijke bewoners van dit huis, wij maken even deel uit van de geschiedenis van dit pand, en daarna geven we het stokje door. We hebben het eigenlijk even te leen, en we hebben dan de plicht om er goed voor te zorgen.

"Ons woongedeelte is de vroegere woning van de hoofdonderwijzer. In de voormalige school worden onder andere trainingen gegeven en is mijn bedrijf QwinSoft gevestigd. De oude klaslokalen hebben we

zoveel mogelijk hersteld in de oorspronkelijke sfeer. Eén lokaal in de sfeer van rond 1900, één in de sfeer van 1930 en één in de sfeer van 1960. De bankjes komen uit die verschillende periodes, de kaarten, de borden, de lampen, het interieur. We hebben zelfs de muurverf laten analyseren om die weer in de authentieke kleur te kunnen aanbrengen. "Je blijft bezig met zo'n pand. We willen nu nog één project aanpakken, en dat is de tuin.

Dan hebben we hier tien jaar gewerkt en geïnvesteerd, en dan heb ik het voorlopig wel even gehad.

"Het mooie aan Asenray is dat het nog altijd het karakter heeft van een oud dorp. Dat komt omdat we hier vanwege het vliegtuiglawaai meer dan twintig jaar zijn dichtgenageld. Die bouwstop was een zegen voor dit dorp. Waar vind je nog het landelijke karakter zoals hier?"

"De gemeente zou moeten proberen om dat unieke karakter te behouden en te versterken. Bijvoorbeeld door de bestrating aan te passen, of door het plaatsen van mooie lantaarnpalen. Door van de straten hier fraaie laantjes te maken, met bomen aan weerszijden. En door van het kerkplein iets moois te maken.

"Maar het beleid lijkt alleen maar gericht op bouwen, bouwen, bouwen. Asenray moet blijikbaar mee in de vlucht der volkeren. Er zijn scenario's voor honderden nieuwbouwwoningen, compleet nieuwe wijken. Terwijl hier na 2020 de bevolking zal teruglopen! Met een paar man proberen we daar hier iets tegen te doen, maar ik vrees met grote vreze."

Cuypers' Uitgaanstips

'Architect Pierre Cuypers (1827-1921), vernieuwer vanuit het verleden' is de titel van de grote Cuypers-expositie die van 16 september tot 13 januari 2008 plaats vindt in het Stedelijk Museum aan de Andersonweg. Basis van de expositie vormt een onderzoek van cultuurhistorisch adviesbureau Res nova naar het Huis van Cuypers. Digitale projecties maken de plannen die Cuypers had met gebouw en omgeving, zichtbaar in de expositie. Zijn opleiding in Antwerpen en zijn culturele omgeving, belangrijke inspiratiebronnen voor hem, krijgen er voor het eerst ruim aandacht. Het functioneren van de werkplaatsen, essentieel onderdeel van zijn kunstopvatting, wordt in beeld gebracht. Actuele informatie ook op www.museum.roermond.nl en op www.cuypersroermond.nl.

Tevens vinden er exposities over Cuypers plaats in de beide vestigingen van het NAI in Rotterdam en Maastricht van 22 september 2007 t/m 6 januari 2008.

'Aan de Kapel'

Architect Cuypers heeft ook zijn sporen nagelaten in en rond Kapel in 't Zand. Te zien in een tentoonstelling van 8 september t/m 20 oktober (ma. t/m do.) in het Colamgebouw. Ook op 8, 9 en 30 september en 14 en 20 oktober. Steeds van 14.00 tot 16.30 uur. Toegang gratis. Zondag 30 september: rondleiding olv Cor Houben door Kruiswegpark en de Kapel in 't Zand, gezien door de ogen van Pierre Cuypers. Tijd: 14.00-15.00 uur. Deelname 4 euro. Verzamelen in het Colamgebouw.

Muziek uit de tijd van Cuypers

Jean-Pierre Steijvers en Arno Kerkhof spelen muziek die zelden wordt uitgevoerd in de bijzondere combinatie van harmonium en piano. Plaats: Ursulakapel, Voogdijstraat 24. Datum: 23 september. Tijd: 15.00 uur. Entree: 7,50 euro

De opkomst van de neogotiek

Lezing door Antoine Jacobs. Pierre Cuypers was - in praktisch opzicht - de vaandeldrager van de Neogotiek in Nederland. Waar kwam de voorliefde voor de neostijlen vandaan, welke ideeënwereld ging er achter schuil en hoe kwam dit tot uiting in Limburg? Datum: zaterdag 17 november. Tijd: 14.00 uur. Kosten 5 euro. Plaats: Colamgebouw bij de Kapel in 't Zand.

Cuyperslezingen in de Stadsbibliotheek

Za. 6 oktober: door Wies van Leeuwen, de schrijver van de biografie van Cuypers
Za. 3 november: Marita Mathijssen over Amsterdam en de katholieke emancipatie
Za. 1 december: Peter Nissen over het kleinsteedse Roermond van rond 1850.
Entree: 5 euro / 4 euro voor biebleden.

Stichting Ruimte bestaat tien jaar

“Tien jaar”, zult u zeggen, “het lijkt of ze al veel langer bestaan.” Zo denken wij er ook over. En in die tien jaar is er veel gebeurd in onze stad. Enkele feiten: Theaterhotel de Oranjerie verrees uit de oudbouw, het Roercenter is geopend, het Outletcenter floreert, Oolderveste is deels volgebouwd, de Moutfabriek staat op het punt geopend te worden. Maar wat hebben die jongens (en meisjes) van Ruimte daar mee te maken? Door toenmalig wethouder Frissen werden we afgeschilderd als ‘luis in de pels van de gemeente’ omdat we bij elk plan ons zegje deden. Die rol van ‘luis’ is ons op het lijf geschreven. Anno 2007 zal de gemeente dat beamen, alhoewel zij ons soms wellicht als een hardnekkige teek zal zien. Feit blijft dat we ons best wel op de borst mogen kloppen: zonder Ruimte had het Roercenter een stuk minder in het stadsbeeld gepast of waren de kazernesgebouwen helemaal van de aardbodem verdwenen. En ook vele kleine behoudacties die meer of minder succesvol waren, komen op ons conto.

Bij dit jubileum hoort een passende uitgave. Dat is een jubileumbundel geworden met daarin het ontstaansverhaal van de stichting, alle wapenfeiten, achtergrondinformatie en zéér interessante artikelen van ‘medestanders in de strijd’.

De titel van dit ruim 200 pagina's tellende boek luidt **‘De luis in de pels’** en bevat bijdragen van onder andere: *Benoît Locht* over geologische monumenten in de nieuwe gemeente Roermond; *Michael Schulz* over het best bewaarde geheim van Dalheim: de Alde Berg-motte; een vraaggesprek met Cuyperskenner *Wies van Leeuwen* door Willem Cartigny en Leonard Fortuin en *Willem Cartigny* vraagt zich of Roermond tussen 1850 en 1940 een bakermat van architectuur was. Alles ingeleid door een voorwoord van hoogleraar kerkgeschiedenis en Roermondkenner *Peter Nissen*. Dit en natuurlijk veel meer in een royale opmaak, zoals u dat van ons gewend bent.

Hoe komt u in het bezit van deze eerste ‘Ruimte-bijbel’?

Tijdens de officiële presentatie van het boek, eind november van dit jaar, zal het te koop worden aangeboden aan genodigden en alle geïnteresseerden. Lokatie en datum zullen nog via de media bekend gemaakt worden.

Naast het feit dat het boek gewoon in de boekhandel te koop zal worden aangeboden, komen abonnees van het blad Ruimtelijk in aanmerking voor een flinke reductie.

Voor € 8,- kunnen zij het boek kopen tijdens de presentatie of vanaf die datum bij Boekhandel Boom in de Neerstraat. Abonnees die in aanmerking willen komen voor toezending, betalen € 14,- (incl. verpakings- en verzendkosten), over te boeken op postbanknummer 7625876 van de stichting Ruimte te Roermond o.v.v. ‘Jubileumboek’.

Niet-abonnees en overige geïnteresseerden kunnen het boek vanaf eind oktober à € 20,- kopen in de boekhandel in Roermond of bestellen bij: Stichting Ruimte, Weijershoflaan 31, 6042 NK te Roermond. Bestellen kan ook via stichtingruimteroermond@kpnplanet.nl na overboeking van € 26,- op postbanknummer 7625876 van de stichting Ruimte te Roermond o.v.v. ‘Jubileumboek’.

**TIEN JAAR
STICHTING RUIMTE**

Wat dreigt in het Roermondse te verdwijnen, hoe staat het met nieuwe projecten en wat doen 'die mensen van Ruimte' daaraan?

Tekst **Willem Cartigny, Lucien Jansen en Leonard Fortuin** Foto's **Bert Thomassen, Leonard Fortuin**

Archeologisch onderzoek

De gemeente Roermond klopt zichzelf graag op de borst met het aantal archeologische onderzoeken dat zou plaatsvinden. Jos van Rey in het *Katern Roermond* van juni jl.: "Wist u trouwens dat de laatste 10 jaar van heel Limburg in Roermond de meeste archeologische onderzoeken zijn uitgevoerd?" Wat Van Rey hier gemakshalve 'vergeet' te vertellen is dat Roermond een zeer groot Beschermd Stadsgezicht kent, met een rijke bodemkaart zodat je al gauw aan veel onderzoeken toekomt. Ook vermeldt hij niet wat er allemaal mis ging en gaat met die opgravingen, zoals nu bijvoorbeeld weer in de Bethlehemstraat. Volgens een bericht in *Dagblad De Limburger* van 11 augustus liggen de opgravingen, en de verwerking daarvan, al sinds begin dit jaar stil omdat ze te veel geld kosten. Er zijn namelijk veel meer middeleeuwse resten opgegraven dan aanvankelijk verwacht, zoals onder andere een mergelstenen kapel en stadswoningen. Opgravingsinstantie *SOB Research* vreest dat belangrijke gegevens verloren gaan. En dat net voor de belangrijke tentoonstelling over de Roermondse kartuizers die gepland staat voor komend jaar!

Project infopanelen

Ruimte gaat samen met de ANWB monumentale huizen in Roermond voorzien van informatiepanelen. Op de borden komt informatie over geschiedenis en cultuurhistorische waarde van de panden. Dat betreft bouwjaar, bouwstijl, architect en markante bewoners. Dit project vordert gestaag. Het eerste bord is sinds Open Monumentendag (8 september jl.) te zien bij v/h Apotheek Haan, Neerstraat 22.

De gemeentelijke commissie voor Beeldkwaliteit en de Rijksdienst voor Cultuur, Archeologie en Monumentenzorg hebben de gemeente positief geadviseerd. De gemeente stelt zich echter op het standpunt dat voor de infopanelen een monumentenvergunning is vereist. De bureaucratische weg daarheen wordt thans bewandeld.

Heksenhuuske in DOC-stijl

Het bestuur van Ruimte is destijds bij de rechtbank in beroep gegaan tegen de vergunning die de gemeente had afgegeven voor de opbouw van het Heksenhuuske. Waarom? Omdat een in vorm 17e eeuwse wachthuisje wordt geplaatst op een onderbouw uit de 18e eeuw. Zo'n wachthuisje heeft er in deze vorm en op deze plaats in Roermond zeker nooit gestaan! De rechtbank vond de onderbouw van de gemeente onvoldoende en stelde Ruimte in het gelijk. Inmiddels heeft de gemeente een nieuwe onderbouw op papier

Raad van State laat rijksmonument slopen

In augustus deed de voorzieningenrechter uitspraak in het verzoek van Woningstichting Roermond bij de Raad van State om een Voorlopige Voorziening voor sloop van de monumentale muur in de Jesuitenstraat, ten behoeve van hun bouwplan aldaar. Dat verzoek is afgewezen, maar dat gebeurde uitsluitend omdat ondertussen uitspraak is gedaan in de bodemprocedure die Stichting Ruimte had lopen en de Voorlopige Voorziening dus niet meer aan de orde was. Het hoger beroep van Ruimte wees de Raad van State af. Onze ervaringen met de Raad van State kunnen zo langzamerhand zo worden samengevat: die raad is vooral bezig lagere overheden de hand boven het hoofd te houden. Maar tijdens de zitting sloegen het botte optreden en de vooringenomenheid van staatsraad L. (die hiervoor berucht schijnt te zijn) wel alles. Hij stond Ruimte niet toe de bewering van de gemeente dat de muur al ernstig aangetast zou wezen 'onzin' te noemen, hetgeen het wel degelijk is. Tegelijkertijd permitteerde hij zichzelf wel een aantal onzinnigheden, zoals de bewering dat we konden worden aangesproken op de kosten die de woningbouwvereniging zou moeten maken wegens vertragingen in het bouwplan. Volslagen onzin, want er was van onze kant geen sprake van obstructie van de rechtsgang. Aan de orde was slechts het volledig legitiem opkomen voor een rijksmonument dat zichzelf niet kan verdedigen. Daarin werden we overigens gesteund door de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuur & Monumentenzorg. De situatie is nu dat de muur mag worden afgebroken (dat heet dus 'beschermd monument!'), ook al schiet de Woningstichting Roermond daar niets mee op want de bezwaren tegen de vrijstelling van het bestemmingsplan lopen nog steeds. De woningbouwvereniging dient dus met bouwen te wachten totdat daar duidelijkheid over bestaat. In elk geval telt de stad binnenkort weer een (deel van een) rijksmonument minder. Met dank aan de Raad van State.

gezet en op grond daarvan een nieuwe vergunning afgegeven. De nieuwe tekening toont een hardstenen rand tussen de onderbouw en de bovenbouw; de bovenbouw wordt in een ander metselverband opgetrokken. Verder is er een

kleine kans dat bij de reconstructie van de kruising van de Wilhelminasingel met de N280 (ondertunneling) de trap aan de buitenzijde van het wachthuisje kan vervallen als de eigenlijke Cattetoren kan worden opgemetseld en er via die toren een toegang tot de bovenbouw kan worden gerealiseerd.

Niet alleen wij, maar ook de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuur & Monumentenzorg is nog steeds géén voorstander van opbouw in deze vorm. Die opbouw blijft te veel historische speculatie. En ook lijkt hij te veel op de kitsch in het Designer Outlet

Center aan de overzijde van de Wilhelminasingel en zal daardoor het eigenlijke monument, de Cattetoren, te veel aantasten. Wij hebben echter afgezien van verder procederen.

®